

Effectieve leerroutes

Rapport van kwalitatief onderzoek

Dit onderzoek is uitgevoerd door MARE Research B.V.
in opdracht van het ministerie van Financiën

Marita van Gessel - Beleidsmedewerker
Teja Ouwehand - Senior Inspecteur
Ministerie van Financiën

Diane Steinhaus-Karelse - Research Director
Thomas Spauwen - Research Manager
MARE Research

5-6-2015

Projectnummer MARE Research: 2015124

© Auteursrecht voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Dienst Publiek en Communicatie.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Achtergrond	3
Doelstelling	4
Methode en procedure	4
Conclusies en aanbevelingen	5
Food for thought: terminologie	6
Overzicht evaluatie beleidsvarianten	7
Onderzoeksresultaten	9
1 Inleiding	9
2 Context doelgroepen	9
2.1 Ouders en leerlingen	9
2.2 Professionals	13
3 Beoordeling beleidsvarianten	15
3.1 Overall	15
3.2 Beoordeling per beleidsvariant	15
Bijlagen	22
Stimulusmateriaal: Beleidsvarianten	22
Stimulusmateriaal: Stellingen	23

Inleiding

Achtergrond

In april 2015 publiceerde de Inspectie van het Onderwijs het verslag *De staat van het onderwijs*. Daaruit bleek onder andere dat doubleren binnen het primair onderwijs niet alleen een hardnekkig verschijnsel is, maar ook dat dit door veel scholen als een natuurlijk verschijnsel wordt aanvaard.¹ Voor zulke leerlingen die achterlopen, maar ook juist leerlingen die voorlopen, biedt de organisatie van het funderend onderwijssysteem in Nederland weinig ruimte voor maatwerk.

De vraag is of de huidige mogelijkheden aan leerroutes effectief zijn. Zo zijn er aanwijzingen dat maatwerkoplossingen (zoals een zomerschool) behalve educatieve, ook gepaard kan gaan met financiële voordelen.² Het rapport *Vertrouwen in de school* van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid beschreef eerder al deze sterke hang naar differentiatie en geeft ook aan dat veel professionals in het veld dat willen bieden. Niettemin kunnen schoolbestuurders, en op nog grotere afstand beleidsmakers, niet onbeperkt differentiëren, onder andere door de vereisten van rechtsgelijkheid, maar ook vanwege de noodzaak van efficiënte uitvoering.³

Dit jaar is het Interdepartementale Beleidsonderzoek (IBO) Effectieve Leerroutes gestart. Leden van deze IBO-werkgroep zijn afkomstig uit diverse departementen van de Rijksoverheid, aangevuld met externe deskundigen. De werkgroep analyseert de doeltreffendheid en doelmatigheid van het huidige beleid ten aanzien van leerroutes in het funderend onderwijs en formuleert daar beleidsvarianten voor. Naast literatuuronderzoek, werkbezoeken, expertmeetings en enquêteonderzoek wil de werkgroep zich baseren op kwalitatief onderzoek aan de hand van focusgroepen.

De IBO-werkgroep heeft MARE Research gevraagd het kwalitatieve onderzoek uit te voeren. Dit document is het rapport van het kwalitatieve onderzoek.

---

¹ Inspectie van het Onderwijs (2015) *De staat van het onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs, p. 81.

² Faber, S., Timmerman, M., & A. Kievitsbosch (2014) *De zomerschool: een effectieve interventie tegen zittenblijven*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, p. 3.

³ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2009) *Vertrouwen in de school. Over de uitval van 'overbelaste' jongeren*. Amsterdam, Amsterdam University Press, p. 191.

Doelstelling

De doelstelling van het kwalitatieve onderzoek is tweeledig:

1. Het verkrijgen van inzicht in ervaringen van de doelgroepen (ouders, docenten en leerlingen) met zittenblijven, welke effecten dit heeft gehad en hoe hiermee is omgegaan. Hierbij wordt meer specifiek ingegaan op een aantal duidelijke knelpunten die er zijn in de leerroutes (bijvoorbeeld doorkleuteren en het vooreindexamenjaar).
2. Het verkrijgen van inzicht in de manier waarop de beleidsvarianten naar verwachting uitwerken in de praktijk, wat positieve en negatieve effecten kunnen zijn en hoe deze het beste kunnen worden vormgegeven. Door deze te toetsen onder ouders, docenten en leerlingen kan worden onderzocht in hoeverre deze aansluiten op de manier waarop leerlingen, ouders en leraren aankijken tegen effectieve leerroutes en de manier waarop zij hiermee omgaan.

De output van dit onderzoek fungeert als input voor het IBO. In dit kwalitatieve onderzoeksrapport zal worden weergegeven in hoeverre de beleidsvarianten aansluiten bij de manier waarop er door de doelgroepen tegenaan wordt gekeken. Nieuwe ideeën en inzichten vanuit de doelgroepen zullen ook in dit onderzoeksrapport worden meegenomen.

Methode en procedure

Omwille van de exploratieve aard van het onderzoek is gekozen voor een combinatie van kwalitatieve methoden: focusgroepen en duo-interviews. Het onderzoek is uitgevoerd in mei 2015. Er zijn in totaal 58 respondenten geïnterviewd, gelijkelijk verdeeld over twee veldwerkdagen. Op beide onderzoeksdagen zag de opzet (methoden en onderzoeksdoelgroepen) er als volgt uit:

Methode en doelgroep	Aantal respondenten en gespreksduur
Focusgroep ouders PO	n=4-5; t=90
Focusgroep ouders VO	n=4-5; t=90
Focusgroep professionals PO	n=4-5; t=120
Focusgroep professionals PO	n=4-5; t=120
Duo-interviews ouders en leerlingen	n=12 (6 duo's); t=30

Het veldwerk vond plaats in Den Bosch (ten kantore van Bureau Fris) en Amsterdam (ten kantore van MARE Research). Leden van de IBO-werkgroep hebben het veldwerk bijgewoond.

Het stimulusmateriaal bestond uit een aantal stellingen en beleidsvarianten (zie bijlage).

Conclusies en aanbevelingen

Hoe verschillend de doelgroepen (onderwijsprofessionals, leerlingen en hun ouders) ook zijn, over een aantal zaken zijn ze gelijkgestemd.

Het onderwijssysteem in Nederland is ingericht op gemiddelde leerlingen. Degene die om wat voor reden dan ook (op enkele punten) voor- of achterlopen op de rest, missen begeleiding op maat. Dit wordt vaak de school en/of het achterliggende onderwijssysteem verweten. De nadruk op protocollen en administratie zorgt vandaag de dag voor een dusdanige grote werkdruk voor professionals, dat zij steeds meer minder ruimte hebben voor hun kerntaak: educatieve ontwikkeling van leerlingen, met individuele begeleiding waar nodig.

Waar de doelgroepen het ook over eens zijn is dat er ook aan de kant van de leerling sprake is van grote druk. We leven in een prestatie maatschappij, waarbij geldt dat kinderen al vroeg in het funderend onderwijs aan bepaalde verwachtingen moeten voldoen. Verschillende zaken maken dat er zowel in kwalitatieve als in kwantitatieve zin teveel gevraagd wordt van leerlingen. Het algemene niveau van lesstof is zeer hoog en het vakkenpakket is (zeker op het VO) te breed. Docenten zien echter dat ouders voor extra druk bij hun kind zorgen: het vwo moet wat hun betreft te vaak gehaald worden of het vmbo moet koste wat kost vermeden worden, omdat dit traject in perceptie een fuik is waar je niet meer uitkomt.

Daarnaast constateren de doelgroepen een duidelijk motivatieprobleem bij leerlingen in het VO. Als het gaat om de oorzaak wordt echter naar elkaar gewezen.

Deze suboptimale kanten van het Nederlandse onderwijssysteem, de grote druk op de schouders van zowel leraren als leerlingen en de onenigheid over het motivatieprobleem zijn drie belangrijke zaken die maken dat de doelgroep niet direct de urgentie zien leerroutes effectiever te maken. Daar zit het primaire probleem in hun ogen niet. Sterker nog, zittenblijven wordt gezien als een oplossing (hooguit een noodzakelijk kwaad) voor andere problemen.

Want hoewel doubleren gepaard gaat met (vaak sociaal-emotionele) nadelen, wordt het over het algemeen geaccepteerd. Hierbij speelt reductie van cognitieve dissonantie een rol, maar deels ook externe attributie (het doubleren was niet alleen de leerling te wijten, maar ook de school, de werkdruk of de leraar). Zeker op de lange termijn ebt het negatieve gevoel weg, worden voordelen zichtbaar en blijken deze vele malen groter dan de nadelen. Daarbij geldt bovendien dat doorkleuteren door ouders niet ervaren wordt als zittenblijven. Dit is in hun ogen noodzakelijk voor het speelse kind en is daarmee effectief.

Bij het zien van de beleidsvarianten verschuift deze houding. Blijkbaar kunnen de problemen, als ook het zittenblijven worden aangepakt, zonder dat de druk op kinderen extra wordt verhoogd. Voor leraren geldt echter dat zij sommige beleidsvarianten ook zien als oplossingen om het onderwijssysteem in Nederland te verbeteren en het zittenblijven tegen te gaan, maar niet alles is praktisch mogelijk. Vooral de oudere

professionals hebben al veel (veranderingen) meegemaakt. Zij staan sceptisch tegenover nieuwe ideeën.

De varianten die volgens de doelgroepen de meeste potentie hebben om het PO te verbeteren, zijn vooral gericht op het organisch maken van de start van het funderend onderwijs. In de eerste plaats is de VVE als speelse voorbereiding op de basisschool aantrekkelijk. Dit 'vroeger kleuteren' kan een oplossing zijn om het doorkleuteren te verminderen. Daarbij geldt wel dat een VVE (op een eigen locatie) een veel hogere waardering krijgt dan een groep 0 (op de locatie van de basisschool). Daarnaast is extra ondersteuning bij de overgang van groep 2 naar 3 gewenst. Voor degene die op de basisschool te maken hebben met taal- of rekenachterstanden, zijn schakelklassen een goede oplossing.

Ook de overgang van het PO naar het VO mag worden verbeterd. Dit kan aan de hand van verlengde brugklassen (met liefst zo weinig mogelijk verschillende docenten). Deze brugklassen maken dat het keuzemoment wordt uitgesteld, wat ten goede komt aan laatbloeiers. Daarnaast is een gematigde vorm van differentiatie tot en met het eindexamen een oplossing waar vooral ouders en leerlingen enthousiast over zijn. Door de flexibilisering ontstaat er meer ruimte voor de vakken waar leerlingen moeite mee hebben. Daarnaast is het prettig dat het gewenste basisniveau niet gehaald hoeft te worden bij alle vakken.

De volgende twee pagina's geven een meer uitgebreid overzicht van de manier waarop de verschillende beleidsvarianten zijn beoordeeld.

Food for thought: terminologie

In onze ogen dekt de term 'effectieve leerroutes' niet optimaal het centrale thema van dit onderzoek. De taakopdracht voor de IBO-werkgroep is namelijk gericht op het indammen van het aantal vertragingen in de leerroutes. Dit zien wij echter niet als effectiviteit, maar als efficiëntie: met zo weinig mogelijk middelen het doel bereiken, oftewel in zo kort mogelijke tijd het gewenste diploma halen. Effectiviteit echter impliceert dat het doel bereikt wordt, zonder dat dit iets zegt over de lengte van het proces.

Zo viel binnen dit kader op dat ouders doorkleuteren en stapelen (in geval van laatbloeien) vaak ervaren als effectief. Dit omdat het doel uiteindelijk werd bereikt, maar bovendien omdat dit voor het specifieke kind verstandiger (gezonder) was om het onderwijstraject op deze manier te doorlopen.

N.B. Met betrekking tot dit onderzoeksrapport (zowel in de titel als in de inhoud) hebben we echter vastgehouden aan effectieve leerroutes als centrale term.

Overzicht evaluatie beleidsvarianten

De onderstaande tabel geeft een schematisch overzicht van de waardering van de verschillende beleidsvarianten onder de doelgroepen. De beoordelingen zijn gesplitst naar het PO en het VO.

Beleidsvariant	PO	VO	Toelichting
Extra ondersteuning voor overgang van groep 2 naar 3	++	n.v.t.	Sterke behoefte aan betere aansluiting van groep 2 met groep 3. Ideale oplossingen zijn meer leraren en daardoor meer persoonlijke aandacht per kind, vroegtijdig proefdraaien in groep 3 en de instructietafel.
Investeren in VVE	++	n.v.t.	Maakt de overgang van het thuis spelen naar het schoolgaan organisch. Zowel ouders met als ouders zonder ervaring zijn positief. Zeker wanneer het vrijblijvend is.
Schakelklassen	++	+	Wordt ervaren als maatwerkonderwijs. Extra taalondersteuning voor degene die het nodig hebben, blijkt goed uit te pakken. Ouders willen graag dat schakelklassen breder wordt ingezet (PO: rekenen; VO: vakspecifiek).
Flexibele examinering	n.v.t.	++	Is even wennen, zeker voor vwo-leerlingen. Maar als doubleren hiermee kan worden voorkomen, wordt een maatwerkdiploma, waarbij er voor enkele vakken één niveau kan worden opgeschoven, toegejuicht. Vaak zijn de vakken die dan op lager niveau gedaan zouden worden toch niet gerelateerd aan de vervolgopleiding.
Jaarklasdoorbrekend onderwijs	++	+ / ±	Wordt gezien als de oplossing om doorkleuteren in te dammen. Ouders hebben sterke behoefte aan een zachte overgang van groep 2 naar 3, bijv. in de vorm van combinatieklassen of een halfjaarlijks doorstroommoment. De hogere klassen van het PO en het VO hebben moeite dit revolutionaire idee te omarmen, al wordt gewaardeerd dat dit zorgt voor maatwerk-onderwijs.
Differentiatie en gepersonaliseerde instructie in PO en VO	±	++	Achterstanden en doubleren kan volgens de doelgroepen structureel worden aangepakt als het onderwijs meer op maat gegeven zou worden (extra uren waar nodig, minder uren bij vakken waarbij het goed gaat.) Dit past erg goed binnen het VO door de grote hoeveelheid aan vakken, al moet de regie dan wel primair bij de school komen te liggen. Binnen het PO houdt men liever verschillende niveaus bij elkaar, omdat daar sprake is van kruisbestuiving: peers trekken elkaar omhoog.
Betere plaatsing door brede/verlengde brugklassen (selectie uitstellen)	n.v.t.	+	Aantrekkelijk omdat dit de overgang naar de middelbare school versoepelt. Daarnaast is er waardering omdat hiermee het keuzemoment voor een bepaald niveau wordt uitgesteld. Valkuil is dat brugklassen in perceptie gepaard gaan met een verlaging van het gemiddelde niveau.
Investeren in gewichtenregeling	+	±	De doelgroep, (kinderen van) laagopgeleide ouders, is tevreden over de werking van deze regeling. Dit is met name effectief binnen het PO.
Kwaliteit en allocatie leraren (roulatiesysteem)	±	+	Verschillende oplossingen worden aangedragen. In de eerste plaats hebben ouders behoefte aan een betere lerarenopleiding (in het bijzonder competenties ten behoeve van differentiatie en motivatie leerlingen, zeker m.b.t. VO-docenten). Daarnaast is er behoefte aan meer mannen in PO. Over de toegevoegde waarde van een roulatiesysteem lopen meningen uiteen. Wat in de brugklas goed kan werken is een mentor die zoveel mogelijk vakken geeft.
Maatregelen op stimuleren van motivatie van leerlingen	-	±	Van motivatieproblemen is vooral sprake op het VO. Ouders en leerlingen geven echter aan dat de oplossing ligt bij de docent.

Stimuleren dat scholen criteria voor overgangen formuleren i.p.v. zittenblijven	±	n.v.t.	Ouders prefereren doorkleuteren als oplossing boven doubleren in een later stadium. Er is scepsis ten aanzien van het positieve effect van doorstomen.
Inspectiekader, transparantie, benchmarking	±	±	Inspectie stimuleert scholen weliswaar om het onderwijsniveau op peil te houden, maar ouders en professionals veronderstellen dat de uitwerking in de praktijk juist negatief is. Het is de inspectie die scholen en leraren bureaucratiseert, wat ten koste gaat van de kerntaak van de docent: bijdragen aan cognitieve ontwikkeling (die idealiter persoonlijk is).
Voorlichting en informatie best practices (stimuleren kennisdeling)	±	±	Vooraf waardering onder jongere professionals. Kennisdeling onder leraren is echter niet de oplossing; verbetering van het onderwijs vindt pas plaats wanneer het schoolbestuur is overtuigd.
Uniformering onderwijstijd PO door eenmalig instroommoment in groep 1	±	n.v.t.	Het tijdstip waarop een kind klaar is om naar school te gaan verschilt sterk. Uniformering staat haaks op het idee van maatwerk, waar onder ouders juist behoefte aan is.
(Financiële) prikkels en beloningen voor leerlingen om over te gaan	n.v.t.	±/-	Zorgt voor extra stress bij leerlingen. Niet rechtvaardig wanneer er sprake is van overmacht (privéomstandigheden). Kan alleen een klein deel van de doelgroep op een doorslaggevende manier motiveren.
Instroom in PO vanaf leeftijd 3 (facultatief) = groep 0	±/-	n.v.t.	Het is prettig dat ouders zelf mogen bepalen of ze hiervan gebruik willen maken. Groep 0 is echter wel in perceptie veel minder aantrekkelijk (want schoolser) dan een VVE.
Zomerscholen	n.v.t.	±/-	Geen effectieve oplossing. Werkt volgens professionals alleen bij een klein deel van de leerlingen. Klein deel ouders en leerlingen is enthousiast (mits overgang daarmee is gegarandeerd).
Bijspijkeren en huiswerkbegeleiding (BSO voor VO-leerlingen)	n.v.t.	-	Leidt tot overmatige werkdruk voor leerlingen. Alleen zinvol wanneer dit in de plaats komt van tussenuren (vrije uren binnen het rooster of bij incidentele lesuitval).
Nominale bekostiging opleiding (kleuterklas, PO, VO)	-	-	Heeft volgens de doelgroepen vooral negatieve effecten: (nog) meer financiële druk en economisering binnen het onderwijs, toename prestatiedruk voor leerlingen dan wel mogelijke verlaging van niveau waarin leerlingen worden ingedeeld.

Onderzoeksresultaten

1 Inleiding

Dit onderdeel geeft een overzicht van de resultaten van de focusgroepen en de duo-interviews. We beginnen met het in kaart brengen van de context van de verschillende doelgroepen ouders, leerlingen en docenten. Vervolgens laten we zien hoe de beleidsvarianten door de verschillende doelgroepen worden beoordeeld.

Disclaimer:

Kwalitatief onderzoek is verkennend en inventariserend van aard. Uitkomsten van dergelijk onderzoek moeten dan ook in de eerste plaats worden gezien als indicatief en hypothesevormend en niet als (cijfermatig bewezen) feiten. Omwille van de leesbaarheid wordt in deze rapportage de stellende vorm gebruikt.

2 Context doelgroepen

2.1 Ouders en leerlingen

Algemene houding

Voor ouders is onderwijs een relevant onderwerp; het bepaalt de cognitieve en sociale vorming van je kind. "Onderwijs is de basis van alles." Daarbij geldt dat men **over het algemeen kritisch en ontevreden** is over de school waarbij men betrokken is. Het beeld dat men van de eigen school heeft, hangt over het algemeen vaak sterk samen met de houding die men heeft ten aanzien van het onderwijs in Nederland. Waar deze ontevredenheid bij sommigen gebaseerd is op kleinere, triviale aspecten, vinden anderen dat er iets structureel mis is het onderwijs in Nederland.⁴ "Als 45% blijft zitten, ligt het probleem blijkbaar niet bij de kinderen, maar bij het onderwijs." (Ouder PO)

De vinger is echter moeilijk op de zere plek te leggen, waardoor vaak heilige huisjes worden aangehaald: 'de klassen zijn gewoon te groot' en 'het is sterk afhankelijk van de docent'. Ook wordt vaak gesteld dat de menselijk maat ontbreekt. "Het gaat alleen nog maar om cijfers, terwijl het wenselijk is ook verder te kijken naar de ontwikkeling van het kind." (Ouder VO) Ook leeft het gevoel dat het bij scholen niet de leerling is die centraal staat, maar de (financiële) staat van de school.

Een ander veelvoorkomend perspectief is dat onderwijs teveel is **ingericht op gemiddelde leerlingen**. Voor leerlingen in de marge (kinderen die voor- of achterlopen) is adequaat onderwijs een ingewikkeld verhaal en is de kans op vertraging groot.

---

⁴ N.B. Hierbij geldt mogelijk een onderzoekseffect, aangezien er voor de onderzoeksdoelgroep ouders/leerlingen sprake moest zijn van een 'bijzonder voorval' (doubleren, klas overslaan, stapelen in de onderwijs carrière van het kind).

- “Zolang je maar gemiddeld bent gaat het goed. Maar loop je voor of achter, dan raak je in de problemen.” (Ouder PO)
- “Als je afwijkt van het gemiddelde loopt het zo enorm moeizaam. Ik heb heel lang moet trekken aan de school voordat ze iets deden voor mijn kind.” (Ouder VO)

Hierbij geldt dat men in Amsterdam wat kritischer is ten aanzien van het primaire onderwijs dan in Den Bosch. Dit valt te verklaren door het feit dat in Amsterdam de primaire school wordt toegewezen op basis van postcode. In Den Bosch mogen ouders zelf een school kiezen. Daarnaast zijn respondenten in Amsterdam over het algemeen wat mondiger dan respondenten afkomstig uit minder grote steden of uit dorpen.

Druk op leerlingen

Als het gaat over onderwijs in Nederland ervaren leerlingen en hun ouders een **hoge mate van werk- en prestatiedruk**. Het beeld bestaat dat we vandaag de dag in een prestatie maatschappij leven. Dat geldt voor iedereen. Maar zeker van schoolgaande kinderen tussen 4 en 18 jaar wordt veel gevraagd. Van deze druk is sprake in kwalitatieve, maar ook in kwantitatieve zin.

Op kwalitatief vlak geldt:

- Er is sprake van druk om **zo goed mogelijk te presteren** (al dan niet met een concreet doel als stip op de horizon).
- Het **niveau van het onderwijs** in Nederland is uitermate hoog. In perceptie is dit de afgelopen decennia sterk toegenomen; een ontwikkeling die ouders niet zonder meer toejuichen. “Soms kijk ik mee naar het huiswerk van mijn kind. Maar zelfs als volwassene begrijp ik dan soms niet hoe de vork in de steel zit.” (Ouder VO)
- De **eerste cognitieve toetsen** in het PO **komen te vroeg**. “Laat hen toch lekker jong zijn.” “Er wordt nu echt te snel een stempel op het kind gedrukt.” (Ouders PO)

Op kwantitatief vlak geldt:

- De **toetsingsfrequentie is te hoog**. Zeker op het VO kan dit voor onrust zorgen, omdat eenmaal behaalde slechte cijfers ‘blijven tellen’.
- Het **aantal vakken is te groot** (op het VO). De meeste scholieren volgen wekelijks meer dan tien vakken. Veel leerlingen die blijven zitten in de eerste jaren van het VO doubleren op vakken die ‘voor hen niet relevant zijn’, c.q. vakken die ze in een later stadium uit hun pakket mogen halen. “Ik vind het idioot dat je ook voor natuurkunde een voldoende moet halen, terwijl je daar later misschien helemaal niks mee wilt doen. Daar zouden ze toch echt in moeten versoepelen.” (Ouder VO)

Zittenblijven geaccepteerd

Zittenblijven wordt, zeker na verloop van tijd, niet ervaren als een probleem (negatieve waardering), maar juist als een **oplossing (positieve waardering)**. Hiervoor zijn verschillende redenen, die met elkaar samenhangen:

- De opvatting dat het doubleren niet voorkomen had kunnen worden, omdat de leerling ook de jaren daarvoor moeite had met overgaan.
- De eerder beschreven werk- en prestatiedruk. "Er wordt al zoveel druk op mijn kinderen gelegd." (Ouder VO)
- De consequentie is prettig en zeker na een jaar kijkt men er vaak positief op terug. De leerling ervaart het schoolgaan minder als een (dagelijkse) zware last. "Het pakte bij ons goed uit in de praktijk." (Ouder en leerling VO)
- Sommige kinderen op het PO willen liever doubleren dan overgaan. "Mijn zoon begreep heel goed dat overgaan meer huiswerk betekende en dus ook minder spelen." "Mijn kind zei dat ze graag de oudste wilde zijn in de klas." (Ouder PO)
- Het nuanceren van de inefficiëntie in de leerroute. "Wat is nou een jaar?" (Ouder PO)

Deze **positieve houding** ten aanzien van zittenblijven is er echter **niet altijd meteen** vanaf het begin.

- Enkele leerlingen, maar ook ouders gaven aan dat ze zittenblijven (van hun kind) ervaren hebben als 'eigen falen'.
- Na verloop van tijd - bij de meeste respondenten heeft het moment van doubleren een jaar geleden plaatsgevonden - krijgt men echter vrede met de situatie en worden vooral de voordelen zichtbaar. Hierbij speelt vermoedelijk ook de reductie van cognitieve dissonantie een rol.

Het **herhalingsjaar** heeft voor de meeste leerlingen een **beperkte intensiviteit**.

- Het merendeel van de stof is vaak al bekend bij de leerling en/of er hoeven (vooral in het VO) minder opdrachten gemaakt te worden.
- Scholen verzorgen zelden een programma voor doubleurs voor educatieve verrijking. Dit is echter vaak ook geen manifeste behoefte bij de meeste leerlingen en ouders.

PO specifiek

De **overgang** van groep 2 **naar groep 3** verloopt volgens ouders **niet organisch** en is daardoor te groot.

- In groep 1 en 2 staat namelijk zelfstandig werken centraal, maar is ook sociale ontwikkeling belangrijk. In groep 3 echter wordt deze manier van zelfstandigheid afgenomen en wordt van kinderen verwacht dat ze luisteren naar de meester/juf.

Opvallend is dat ouders **doorkleuteren niet** ervaren als **zittenblijven**; sterker nog, doorkleuteren wordt gezien als een oplossing voor zittenblijven.

- "Als mijn kind langer had gekleuterd, was hij niet blijven zitten." (Ouder PO)

Veel ouders geven aan dat het stukken beter zou zijn voor de ontwikkeling van hun kind als er meer personen voor de klas zouden staan.

- Nu is er vaak maar één juf, eventueel aangevuld door een stagiaire.
- Zeker vandaag de dag zijn er in perceptie meer gedragsproblemen dan ooit. “Die extra handen hebben ze soms alleen al nodig om één persoon op de stoel te houden.” (Ouder PO)
- Deze lage bezetting gaat ten koste van kinderen die een hand op de schouder nodig hebben, maar deze niet of onvoldoende krijgen.
- Zeker de invoering van het passend onderwijs – en de daarmee gepaard gaande zorgplicht voor scholen – stuit op veel kritiek. Veel ouders constateren of zijn bang dat hun kind nog minder persoonlijke aandacht krijgt, aangezien het takenpakket van de leraar/lerares hierdoor verder wordt uitgebreid.

Specifiek VO

Over de overgang naar het VO leeft het **beeld dat leerlingen te vroeg een niveau moeten kiezen**.

- Men geeft aan dat een brugklas rust geeft, omdat dit de selectie voor jongeren uitstelt. Dit maakt het mogelijk om eerst te acclimatiseren in de nieuwe onderwijsomgeving.
- Het vmbo wordt daarbij ervaren als een fuik. Wanneer je eenmaal plaatsneemt op dit niveau, kan je niet meer opstromen. Anders dan havo en vwo, worden vmbo en havo gezien als twee volslagen andere werelden.
- Een eenmaal opgelopen achterstand is namelijk moeilijk in te halen. Wanneer in een later stadium blijkt dat een leerling is doorgestroomd naar een te laag niveau, wordt dit de school verweten. Opstromen wordt met andere woorden niet gezien als ‘laatbloeien’.

Als het echter gaat om **vakken** geldt het omgekeerde. Door de **enorme breedte** kunnen leerlingen juist in de **problemen** komen.

- Zowel ouders als leerlingen zien liever een vroegere mogelijkheid om bepaalde vakken weg te strepen. “Van sommige vakken, Frans bijvoorbeeld, weet ik toch al dat ik daar later niets mee doe. Waarom moet ik die dan nu nog volgen?” (Leerling VO)

Doubleurs geven aan dat de **vrijheid**, die aan leerlingen wordt gegeven in het VO, **achterstanden** eerder **vergroot** dan verkleint.

- Meer verantwoordelijkheid bij de leerling voor invulling van de week, werkt volgens leerlingen niet goed. Als er geen controle is, moet je wel erg gedisciplineerd zijn om die tijd aan school te besteden.
- Sommige scholen werken met aanwezigheidsplicht in het klaslokaal tijdens zulke uren. Zonder inhoudelijk begeleiding echter, hebben ook deze uren nauwelijks educatief nut.
- Bovendien is het, wanneer de regie wordt gegeven aan leerlingen, altijd aantrekkelijker om te werken aan vakken die leuk zijn of waarbij het goed gaat.
- Op sommige scholen geven leraren de opdracht online filmpjes te kijken, in plaats

van de kennis verbaal over te dragen in het klaslokaal. Ook met deze vorm van vrijheid hebben leerlingen moeite, zelfs op iPad-scholen.

- “Kinderen op de middelbare school moet je blijven triggeren. Ze hebben nu echt veel te veel tussenuren en uitvaluren. En zeker op het vmbo. (...) Mijn dochter zei pas tegen me: ‘Mam, ik leer niks op school.’” (Ouder VO)

Wanneer iemand is blijven zitten, wordt dit soms ook de grote **niveaoverschillen** tussen specifieke **docenten** verweten.

- “Het staat of valt met de leraar. Ik denk dat we bij een paar vakken wel pech hebben gehad, want mijn kind zat opgescheept met een hele slechte leraar, terwijl anderen echt een hele goede hadden.” (Ouder VO) Een ouder stelde voor dat het goed zou zijn als leerlingen hun docenten mogen beoordelen en zelfs kiezen. Daarmee wordt het voor de schoolleiding duidelijk wie het wel en niet goed doet en zal dit consequenties hebben (de beste blijven over/leraren met lagere scores gaan werken aan hun achterstand).

2.2 Professionals

Werkdruk

Druk is niet iets waar alleen leerlingen in het PO en VO mee te maken hebben. Wanneer onderwijsprofessionals gevraagd worden over de dagelijkse gang van zaken, is **werkdruk** ook het **centrale thema**.

- Ze horen heel vaak dat ze meer aandacht moeten leggen bij het individuele kind, maar hier is binnen de alledaagse gang van zaken geen tijd voor. De voortdurende stroom van protocollen gaat bovendien ten koste van de creativiteit. “Er wordt zoveel van ons gevraagd. We moeten leerdoelen opstellen, proefwerken nakijken, de administratie in Magister bijhouden en ga zo maar door. Ik heb gewoon geen tijd meer om lessen goed voor te bereiden.”

Specifiek PO

Door de **nieuwe cao** in het PO zijn leraren gedwongen om tussen 15:00u en 16:30u administratiewerk te verrichten. Dit nieuwe takenpakket is **arbeidsintensief** en maakt dat leraren niet meer goed lessen kunnen voorbereiden.

- Het werk is daardoor in de praktijk erg projectmatig en administratief. Dit bemoeilijkt het bieden van onderwijs op maat en persoonlijke begeleiding. “Het is al moeilijk genoeg om te voldoen aan de verplichting.”
- Iedereen staat onder druk op zijn of haar manier. “Tegenwoordig moet ik er ook nog elke dag aan denken dat ik de vaatwasser uit- en inruim. Dan denk ik: ‘Waar ben ik aan begonnen?’”
- Andere ontwikkelingen die zorgen voor meer druk bij leraren, zijn enerzijds het wegvallen van de leerlinggebonden financiering, anderzijds het beleid om kinderen die extra aandacht nodig hebben zoveel mogelijk binnen het reguliere onderwijs te houden.

Professionals geven aan dat het **beleid** erop gericht om **zittenblijven te voorkomen**. Doubleren heeft op het PO namelijk cognitieve nadelen. Daarnaast is het vanuit een sociaal-emotioneel perspectief van belang dat leerlingen zoveel mogelijk bij leeftijdsgenoten blijven.

- Het ontwikkelingstempo van jongens verschilt met dat van meisjes. Dit geldt echter ook voor kinderen onderling, waarbij iedereen zijn eigen specialiteiten heeft. Het is de kruisbestuiving die ervoor zorgt dat kinderen elkaar omhoog trekken. Om die reden zijn professionals minder snel geneigd kinderen te laten doubleren. Bovendien geven professionals aan dat de cognitieve ontwikkeling van jongens en meisjes normaliter weer in balans is aan het eind van de basisschool.
- Bovendien is het op sociaal-emotioneel vlak verstandiger om het kind bij leeftijdsgenoten te houden. Het gevoel omringd te zijn met peers neemt namelijk al bij leeftjidsverschillen van één jaar sterk af.

Specifiek VO

Zoals aangegeven hebben ook veel docenten op het VO last van werkdruk. Er zijn echter een aantal **kleine initiatieven die het takenpakket verlichten**. Zulke nieuwe manieren van lesgeven vinden normaliter alleen **bottom-up** plaats en staan of vallen met het initiatief van de docent.

- Een voorbeeld hiervan is het *peer-to-peer* nakijken: leerlingen die het huiswerk van elkaar nakijken. Dit schept meer ruimte voor andere relevante zaken, zoals het voorbereiden van de les.
- Ook zijn er docenten die de werkwijze van een face-to-face kennisoverdracht loslaten. In plaats daarvan wijzen ze leerlingen op videomaterialen, die zelfstandig bekeken moeten worden. Hierdoor ontstaat er in de klas meer tijd voor individuele aandacht.

Ten aanzien van **structurele veranderingen** in het onderwijs is houding van de **doelgroep verdeeld**. Waar jongere docenten hier voor openstaan, schieten hun oudere collega's vaak in de weerstand.

- Wel is iedereen het erover eens dat structurele veranderingen moeten komen vanuit de **schoolleiding**.

Er zijn veel **klachten** over de **houding** van zowel **leerlingen**, als van de **ouders** van leerlingen.

- Sommige docenten erkennen de druk die op de schouders van leerlingen is komen te liggen, maar geven aan dat de ouders hierbij ook een rol spelen. "Soms zeggen ouders wel eens dat hun kind koste wat kost niet naar het vmbo mag. Maar daarmee zorgen ze juist ook voor stress bij hun eigen kind."
- Het valt leraren erg tegen dat veel leerlingen in het VO niet gemotiveerd zijn. Het probleem daarbij is dat dit vaak uitwerking heeft op andere leerlingen. Dit speelt vooral op het vmbo en (in mindere mate) de havo.

3 Beoordeling beleidsvarianten

3.1 Overall

Het vergroten van de effectiviteit van leerroutes is geen manifest verlangen onder de doelgroep. Het huidige systeem wordt ervaren als een systeem waar je als leerling doorheen gejaagd wordt. Effectieve leerroutes creëert de veronderstelling dat deze druk daarmee alleen maar verhoogd wordt.

De beleidsvarianten die het best scoren, zijn de volgende:

PO	VO
<ul style="list-style-type: none"> • Investeren in VVE • Extra ondersteuning overgang groep 2-3 • Schakelklassen 	<ul style="list-style-type: none"> • Verlengde brugklassen • Differentiatie • Flexibele examinering

De beoordelingen van de verschillende beleidsvarianten worden in de volgende paragraaf beschreven.

3.2 Beoordeling per beleidsvariant

Bekostiging

Een **nominale opleidingsbekostiging** wekt om meerdere redenen **negatieve reacties** op. Dat geldt zowel voor het PO als voor het VO.

- De financiële druk die daarmee gelegd wordt op scholen, zal zich doorvertalen naar verhoogde druk op leerlingen.
- Leerlingen die het (mogelijk) niet redden, worden niet toegelaten of zullen sneller van school gezet worden.
- Een ander mogelijk effect is dat een school geneigd zal zijn haar leerlingen qua niveau laag in te delen, dan wel afstromen vaker te laten plaatsvinden.
- Dit zal naar verwachting zorgen voor een versterking van de tendens dat het niet primair gaat om de leerling, maar vooral om de financiële staat van de school. "Dan zien mijn kinderen nog meer als passanten. Terwijl het hun toekomst is." (Ouder PO)
- Als alternatief hierop gelooft men meer in het verstrekking van subsidies aan scholen die het op dit vlak goed doen.

(Financiële) prikkels en beloningen voor leerlingen om in het VO over te gaan worden eveneens door de meesten **afgewezen**:

- Een dergelijke honorering is meer aan de ouders en zou niet van buitenaf moeten komen.
- Dit vergroot nog directer de druk op de schouders van de leerling.
- Vaak wordt aangekaart dat dit niet eerlijk is. "Er zijn kinderen die echt hun best doen, maar met zoiets worden ze dubbel gestraft." (Ouder VO) Sommige

ouders en leerlingen gaven aan dat het doubleren mede veroorzaakt werd door omstandigheden in de privésfeer. Zeker zij konden zich hier niet in vinden.

- Een enkele ouder en leerling geeft aan dat dit wel degelijk een stimulans zou kunnen zijn om de motivatie te verhogen.
- Wanneer het wordt ingevuld in termen van een beurs (dan wel vervroegde studiefinanciering) ontstaat er meer waardering voor deze beleidsvariant. Het merendeel blijft echter kritisch; dit op basis van de redenen die genoemd zijn in de tweede en derde bullet.

Intensivering onderwijstijd

Het **investeren in VVE** wordt **toegejuicht**.

- Ouders die hiermee bekend zijn, zijn uitermate tevreden. Dit omdat kinderen zich daar vrijblijvend en spelenderwijs kunnen ontwikkelen.
- Ook de ouders zonder ervaring zijn positief. Zij zien dit als een middel dat goed past bij de levensfase van het kind. De VVE zou in hun ogen breder getrokken mogen worden dan alleen taal.
- De verwachting is dat een VVE zorgt voor een soepele start van de onderwijsloopbaan van een kind. Door een aantal maanden gebruik te maken van de VVE hebben ze de tijd om te wennen aan een onderwijscontext.

Het investeren in **gewichtenregeling** ontvangt binnen het **PO licht positieve reacties**. De VO-doelgroep geeft een neutrale beoordeling.

- De ouders bij wie dit van belang is, staan hier positief tegenover.
- Andere ouders geven aan akkoord te gaan met deze vorm van extra budget, al heeft deze regeling voor de meeste doubleurs geen directe meerwaarde.
- Wel is er twijfel bij ouders of scholen dit eenmaal ontvangen extra budget in de praktijk rechtmatig zullen besteden.

Er is veel **enthousiasme voor schakelklassen**; vooral binnen het PO, in mindere mate binnen het VO.

- Ouders van kinderen die gebruik maken van schakelklas merken dat het goed werkt. "Mijn kind kreeg aan het eind van de basisschool een mooi advies voor de middelbare school. Sinds ze die schakelklas had gevolgd, ging het stukken beter." (Ouder PO)
- Ook hierbij geldt dat andere ouders hier positief tegenover staan. Het zou wat hun betreft goed zijn als schakelklassen (net als VVE) zich niet alleen beperken tot taal, maar ook gericht zouden zijn op andere vakken.
- Ouders van VO-leerlingen zien dit ook als een adequaat middel ter preventie van zittenblijven. "Zeker als het voor één vak niet goed gaat." (Ouder VO)

De **waardering** van **zomerscholen** in het voorexamenjaar **polariseert**. Naar verwachting zal het maar zelden uitkomst bieden.

- De mening van leerlingen en ouders is verdeeld. Sommigen geloven hier niet in en zien het als een onnodige verkorting van de (tevens belangrijke)

zomerstop. Anderen geven aan dat ze bereid waren geweest hiervan gebruik te maken, wanneer dit het doubleren had kunnen voorkomen.

- Docenten geven aan dat een zomerschool alleen voor een kleine groep leerlingen een goede oplossing is. "Dit heeft alleen zin als een leerling net aan de verkeerde kant van de streep zit. Als je bij meerdere vakken tegelijk een achterstand moet inhalen, wordt het een onhaalbare zaak." (Professional VO)
- Professionals denken daarnaast dat dit de achterstand slechts tijdelijk en niet structureel wegwerkt. Een zomerschool werkt pas als de begeleiding veel intensiever en echt op maat is. Dat kan echter niet aangeboden worden.

Het merendeel is **kritisch over bijspijkeren en huiswerkbegeleiding** (BSO voor VO-leerlingen).

- Extra uren maken in BSO heeft geen nut, vinden ouders. Hun kinderen zijn na een reguliere schooldag 'al moe genoeg'.
- Wel wordt het idee aangedragen om uitgevallen uren op te vullen met bijlesklassen, waarin leeftijdsgenoten elkaar verder helpen.

De PO-doelgroepen zijn over extra **ondersteuning bij de overgang van groep 2 naar 3 uitermate positief**.

- Zoals eerder beschreven is de druk in groep 3 vaak te hoog, omdat de overgang niet als organisch wordt ervaren. Er is dan ook behoefte aan een betere aansluiting tussen deze twee groepen.
- Ondersteuning kan worden ingevuld aan de hand van meer leraren (zodat er meer en daardoor betere individuele begeleiding is).
- Een andere oplossing is het 'dagje proefdraaien' in het lokaal van groep 3. Bij de een gebeurt dat al met kerst; bij de ander pas in mei, maar dan is het volgens ouders te laat.
- Over de inzet van de instructietafel zijn ouders en docenten tevreden. Ook dit kan de overgang versoepelen.

Niet-financiële prikkels

Het stimuleren dat basisscholen **criteria voor overgangen** formuleren **i.p.v.** criteria voor **zittenblijven**, ontvangt **gemengde reacties**.

- Sommige ouders vinden dat het onderwijs in de basis gericht moet zijn op het belonen wat wel goed gaat of wat leerlingen wel weten, in plaats van de werkwijze van puntaftrek voor het maken van fouten.
- Anderen zijn – met betrekking tot de overgang van groep 2 naar 3 – zeer stellig over doorkleuteren. Kinderen die net of net niet klaar zijn voor groep 3 laten doorstromen, zorgt voor doubleren in een later stadium. Ouders geven aan dat dit veel meer negatief effect heeft bij het kind dan een jaar doorkleuteren.

Het uitstellen van selectie en betere plaatsing door **brede/verlengde brugklassen** is volgens de doelgroep **aantrekkelijk**, maar kan ook een belangrijk nadeel hebben.

- Er is eensgezindheid dat het goed is om koste wat kost te voorkomen dat iemand in de brugklas blijft zitten. Het is dan ook een goede oplossing het niveau wat langer breed te houden.
- Sommige scholen werken al met brugklassen die twee jaar duren. Deze uitstel van de keuze voor een bepaald niveau wordt door leerlingen en ouders als prettig ervaren.
- Wel constateert men dat brugklassen vaak zorgen voor een verlaging van het gemiddelde niveau. Bij een vmbo/havo-brugklas komt het overgrote deel uiteindelijk op het vmbo terecht. Hetzelfde geldt voor havo-vwo-brugklassen. Maar ook met dit gegeven in het achterhoofd blijft het idee van een verlengde brugklas aantrekkelijk voor ouders en leerlingen.
- Dit draagt bij aan een soepelere overgang tussen PO en VO, waar veel behoefte aan is. Ter aanvulling: ouders waarderen het dat sommige PO- en VO-scholen werken met een onderlinge persoonlijke overdracht.

Het aanscherpen van het **inspectiekader ziet men niet als een middel** om leerroutes binnen het PO en het VO effectiever te maken.

- In de optiek van ouders zorgt de inspectie ervoor dat het onderwijs scherp en kritisch blijft. Dat is in principe een goede zaak.
- Toch heeft de Onderwijsinspectie in perceptie ook negatieve effecten. Waar de doelgroepen het over eens zijn, is dat de inspectie ervoor heeft gezorgd dat leraren overspoeld worden met protocollen. Dit gaat ten koste van de kerntaak van de docent: doceren in combinatie met persoonlijke aandacht. Aanscherping van het inspectiekader zou daardoor juist zorgen voor een verdere afname van de menselijke maat in het onderwijs.
- Cijfers van de inspectie worden zelden bekeken door ouders bij het maken van een keuze voor een school. Men gaat liever af op de eerste indruk, die zij en/of het kind van een school hebben.

Het stimuleren van **kennisdeling** over best practices vinden **vooral jongere docenten** in het PO en VO interessant. Ouders staan hier neutraal tegenover.

- Jongere docenten zijn over het algemeen meer geïnteresseerd om buiten de muren van de eigen school te kijken. Veel oudere docenten staan hier weliswaar voor open, maar geven aan dat dit in de praktijk vaak bij kennisdeling blijft. Er vindt na kennisdeling normaliter geen implementatieslag plaats. De schoolleiding wordt daarbij gezien als kartrekker.

Het **stimuleren van de motivatie van leerlingen** kan **cruciaal** zijn om doubleren tegen te gaan, met name in het VO. Er is echter onenigheid hoe dat zal moeten gebeuren. **Docenten en ouders/leerlingen wijzen vooral naar elkaar.**

- Wanneer de doelgroepen wordt gevraagd oplossingen te bedenken ter verbetering van het onderwijs in Nederland, wordt het stimuleren van de motivatie vaak spontaan genoemd.
- Ouders en leerlingen geven aan dat er vooral terrein valt te winnen bij scholen en leraren. Volgens hen kunnen sommige leraren niet goed uitleggen of motiveren.

- Professionals – zeker in het VO – geven aan dat leerlingen hun mentaliteit moeten aanpassen. Beperkte motivatie valt in hun ogen vooral te wijten aan de houding van de leerlingen zelf.
- “Scholen zijn geneigd naar het kind te wijzen. Het ligt altijd aan het kind. De school steekt nooit de hand in eigen boezem. Ze zeiden bij mijn kind: ‘Als hij niet geïnteresseerd overkomt, dan heeft de docent er ook geen zin in.’ Maar dat is verkeerd om.” (Ouder VO)

Doorkleuteren

De uniformering van onderwijstijd door een **eenmalig instroommoment** wordt **niet goed** ontvangen.

- Kinderen verschillen sterk in het moment waarop ze klaar zijn om naar school te gaan. Voor sommigen zou zo’n moment te vroeg komen, voor anderen te laat. Dit zou, vinden ouders, voor beide gevallen niet aantrekkelijk zijn.

De **facultatieve instroom vanaf 3 jaar (groep 0)** krijgt **gemengde beoordelingen**.

- Sommige ouders vinden een groep 0 aantrekkelijk. “Mijn kind zat zich echt te vervelen thuis.” Wat andere ouders betreft zijn er ook 4 jarige kinderen, die nog niet klaar zijn om naar school te gaan.
- Het is in elk geval prettig dat je als ouder dit zelf in eigen hand hebt, want de verschillen tussen kinderen zijn op deze leeftijd groot. Het idee van een verplichte groep 0 is geenszins aantrekkelijk. “Dan druk je kinderen nog vroeger in het systeem.”
- Idealiter kiest men voor VVE in plaats van een groep 0. VVE is een fysiek andere plek, waar in perceptie veel meer de nadruk op spelen ligt. Dat past beter bij een kind dan (het beeld dat men heeft van) een groep 0.

Flexibilisering

De doelgroepen zijn, vooral met betrekking tot het VO, **positief** over **differentiatie en gepersonaliseerde instructie**.

- Differentiatie wordt gezien als de beste manier om zittenblijven preventief aan te pakken. Het is volgens professionals een oplossing waarbij achterstanden structureel verkleind kunnen worden. Daarmee is het als oplossing beter dan een korte intensivering van de onderwijstijd, omdat deze in perceptie maar tijdelijk effect zullen hebben.
- Bovendien wordt differentiatie direct begrepen als maatwerk, waarbij ‘eindelijk’ de individuele ontwikkeling en het eigen tempo centraal komt te staan.
- Met name op het VO wordt meerwaarde verwacht. Vakken waar iemand niet goed in is, kunnen op deze manier meer uren krijgen, of op een lager niveau gezet worden (tot het moment dat deze uit het verplichte vakkenpakket weggestreept mogen worden).
- Belangrijk hierbij is wel dat de regie bij de school/mentor/docenten blijft. Alle doelgroepen verwachten namelijk dat leerlingen zelf niet in staat zullen zijn om gedisciplineerd een eigen planning te maken en dit elke week als zodanig tot uitvoer te brengen. Bovendien wordt van de school verwacht dat zij nog meer

dan nu de leerlingen zullen motiveren om goed om te gaan met deze bewegingsvrijheid.

- Een valkuil is wel dat 'moeilijke' vakken mogelijk hierdoor al in een vroeg stadium op een laag niveau worden gezet.
- Ouders van PO-leerlingen zijn iets minder positief. Waar ze gepersonaliseerde instructie een goed idee vinden, vermoeden ze dat differentiatie binnen het PO zal zorgen voor nog grotere verschillen in ontwikkeling. In het huidige reguliere onderwijssysteem kunnen leeftijdsgenoten elkaar omhoogtrekken. Wanneer je niveaus uit elkaar haalt, bestaat echter het gevaar dat sommige kinderen op een nog grotere achterstand komen te staan. Vaak gaat het hierbij om jongens.
- Bovendien geven sommige ouders de voorkeur aan de rust en regelmaat die het huidige onderwijssysteem aan leerlingen biedt. Dit zou bij differentiatie verdwijnen.

Jaarklasdoorbrekend onderwijs is vooral aantrekkelijk om het **doorkleuteren** aan te pakken.

- Dit is zo'n revolutionair idee, dat het voor alle doelgroepen erg onwennig - en daardoor in eerste instantie onaantrekkelijk overkomt. "Raar om al die verschillende leeftijden bij elkaar te hebben." (Professional VO) "Dan zou ik misschien bij mijn jongere zusje in de klas komen te zitten. (...) Dat wil ik niet." (Leerling VO)
- Wanneer het maatwerk beperkt zou blijven tot hooguit 1 jaar of 1 niveau lager/hoger (op het VO), wordt het idee meer behapbaar en vermindert de koudwaterrees.
- Als het idee eenmaal geland is, verandert de perceptie. Dat geldt zeker als wordt begrepen dat hiermee maatwerk ontstaat, leerlingen kunnen groeien in hun eigen tempo en er altijd nog de mogelijkheid is om een eventuele achterstand in te halen, zonder dat je een jaar moet blijven zitten. Bezien vanuit deze mogelijkheden blijkt het klassikale onderwijssysteem van vandaag de dag, vooral wat ouders betreft, wel erg stringent. Al met al is er een omschakeling in de perceptie nodig. Maar eenmaal gemaakt gaat dit gepaard met een waardering van de beleidsvariant.
- Zeker voor groep 2 en 3 zou dit een goede oplossing zijn om een jaar doorkleuteren terug te winnen. Een gematigde variant, met een halfjaarlijks doorstroommoment, zou echter ook al aantrekkelijk zijn. Waar ook waardering voor is, zijn combinatieklassen van groep 2 en 3; iets wat ook al regelmatig voorkomt in de praktijk.

Flexibele examinering wordt gezien als een **uitstekend** middel om leerroutes effectiever te maken.

- Ook deze beleidsvariant is even wettelijk, al kan men zich er snel een voorstelling van maken. Wel zouden de niveauverschillen dan niet te groot moeten worden (maximaal één niveau hoger of lager dan het niveau waarop de meeste vakken zijn ingeschaald).

- Vooral de mogelijkheid dat moeilijke vakken hiermee een niveau lager kunnen worden gedaan, valt in de smaak. Dit wordt gezien als een uitkomst om doubleren in de bovenbouw tegen te gaan. Bovendien komt het vaak voor dat deze moeilijke vakken niet direct relevant zijn bij het vervolgonderwijs.
- Ook is het prettig dat dit voor vmbo'ers en havisten bewegingsruimte 'omhoog' creëert. Iemand die in bepaalde vakken uitblinkt, wordt op deze manier niet afgeremd.
- Een enkele (vwo-)leerling zou gevoelsmatig liever willen blijven zitten dan een diploma halen met daarop een vak op havo-niveau.

Leraren

Sommige ouders en professionals zien **ruimte voor verbetering** in de **kwaliteit en allocatie van leraren**, met name als het gaat om het VO.

- Meer aandacht op de pabo voor gedifferentieerd lesgeven en het motiveren van de leerling wordt toegejuicht door ouders.
- Daarnaast is er, met betrekking tot het PO, vraag naar meer mannen voor de klas. "Daar zijn er echt veel te weinig van. Maar ik merk dat dat echt een hele andere chemie of energie geeft." (Ouder PO)
- Een roulerend systeem van leraren kan met name meerwaarde hebben in de bovenbouw van het PO en VO. "Ik denk dat het echt beter werkt als iedereen bij ons les zou geven in zijn eigen specialisme. Zelf geef ik bijvoorbeeld liever geen muziek, maar ik heb een collega die daar juist ontzettend goed in is. Dan kan hij dat toch beter voor alle groepen doen?" (Professional PO)
- Ouders van kinderen die in de onderbouw van de basisschool zitten, denken dat het beter is als kinderen één gezicht zien.
- Er zijn middelbare scholen waar mentoren bijna alle vakken geven. Dit versoepelt de overgang van PO naar VO en (van één naar meerdere leraren).
- Sommige ouders en leerlingen ervaren duidelijke niveauverschillen tussen leraren. Zij schrijven het doubleren deels toe aan het feit dat ze te maken hebben gehad met een docent die niet goed kon lesgeven. Een roulatiesysteem zou in hun optiek de oplossing zijn.
- Docenten op het VO zijn minder enthousiast. Dit vergt veel onderlinge afstemming, wat uiteindelijk weer ten koste gaat van het aantal uren dat men kan steken in de kerntaak. Een deel van de ouders en leerlingen zijn het daarmee eens en geven de voorkeur aan een vaste docent per vak.

Bijlagen

Stimulusmateriaal: Beleidsvarianten

	Groep 2-3	groep 4 - VO-3	voorexamenjaar
Bouwstenen gericht op:	Voorbeelden van bouwstenen:		
bekostiging	maximaal 8 jaar bekostiging in PO		nominale bekostiging opleiding
	geen derde keer kleuterbouw bekostigen		
			(financiële) prikkels en beloningen voor leerlingen om over te gaan
Intensivering onderwijstijd	investeren in VVE		
	investeren in gewichtenregeling		
		schakelklassen	zomerscholen
		bijspijkeren en huiswerkbegeleiding (BSO voor VO-leerlingen)	
	extra ondersteuning overgang groep 2 naar 3		
Niet-financiële prikkels	stimuleren dat scholen criteria voor overgangen formuleren ipv criteria voor zittenblijven		
		betere plaatsing door brede/verlengdebrugklassen selectie uitstellen	
	Inspectiekader, transparantie, benchmarking		
	voorlichting en informatie aan scholen/leraren over best practices stimuleren kennisdeling		
	maatregelen op stimuleren van motivatie van leerlingen		
Door-kleuter en	uniformering onderwijstijd PO door eenmalig instroommoment in groep 1		
	instroom in PO vanaf leeftijd 3 (facultatief) = groep 0		
Flexibilisering		differentiatie en gepersonaliseerde instructie in PO en VO	
		jaarklasdoorbrekend onderwijs	
			flexibele examinering
Lera- ren	kwaliteit leraren allocatie van leraren		

Stimulusmateriaal: Stellingen

Toelichting: Om in de focusgroepen de discussie snel op gang te brengen – en daardoor in de beschikbare interviewtijd meer diepgang te bereiken – is er gebruik gemaakt van stellingen. Deze werden uitgedeeld op stencils, waarop men in eerste instantie de eerste individuele reactie noteerde (voor/tegen). Vervolgens werden de stellingen plenair besproken. De stellingen zijn voorafgaand aan het veldwerk afgestemd met de IBO-werkgroep.

- Ik heb het gevoel dat financiële redenen op scholen de doorslag geven bij de beslissing wel of niet doorkleuteren en wel of niet open staan voor versnellen.
- Bij de overgang naar groep 3 staren scholen zich te vaak blind op de geboortedatum van een kind.
- Alle kinderen vanaf 3 jaar moeten verplicht naar een voorschool, om te voorkomen dat ze later blijven zitten.
- Basisscholen zouden per leerling maximaal 8 jaar subsidie moeten krijgen. Dan worden ze gestimuleerd om extra energie te steken in leerlingen die mogelijk blijven zitten.
- Leerlingen in het VO moeten vakken waar ze goed in zijn op vwo-niveau kunnen volgen en andere vakken, die ze lastiger vinden, op havo- of vmbo-niveau. Dat betekent dat een scholier een maatwerkdiploma, één diploma met vakken op verschillende niveaus, moet kunnen halen.
- Stapelen van opleidingen (van havo naar vwo, van vmbo naar havo) komt steeds minder voor. Dat is een zorgwekkende ontwikkeling.
- Als je je middelbare school afmaakt zonder te blijven zitten, moet je (als school, als ouder en/of leerling) een beloning krijgen.
- Het is te vroeg om op je 12e al een bijna definitieve keuze te moeten maken tussen de route havo-hbo, of mbo-hbo. Er moet een middenschool komen, waarin deze twee niveaus zijn samengevoegd.
- Aan zittenblijven zitten heel wat voordelen.
- Het zou goed zijn als zittenblijvers naar een zomerschool kunnen.
- Het is niet nodig dat er meer geld naar het onderwijs gaat. Als we ervoor zorgen dat niemand meer blijft zitten, kunnen we 500 miljoen extra in het onderwijs investeren.
- De docenten beter waren opgeleid, zouden er minder zittenblijvers zijn.
- Het zou beter zijn als de docent voor het schoolbord vervangen wordt door video's en online instructies. Als dit gebeurt buiten de schoolmuren en de reguliere lessen is er meer klassikale tijd voor het beantwoorden van vragen, individuele aandacht, verdieping en activerende didactiek.
- Scholen waar veel kinderen blijven zitten, zijn slechte scholen.